

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Навчальна програма з позашкільної освіти
фізкультурно-спортивного напрямку
«Шаховий гурток»

3 роки навчання

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета і основний зміст роботи шахового гуртка – масове охоплення учнів систематичними заняттями шахами та підготовка кваліфікованих шахістів, сприяння розвитку логічного мислення, самостійності, дисциплінованості, взаємоповаги, відповідальності перед собою та колективом, формуванню в них таких якостей творчої особистості, які допомогли б їм взяти активну участь в майбутній навчальній і трудовій діяльності, готувати пропагандистів шахового руху.

Шахи - це не тільки гра, яка дає багато радості, задоволення дітям, але й дієвий, ефективний засіб їх розумового розвитку, допитливості, пам'яті. Тематика занять з шахів передбачає засвоєння учнями знань із теорії, практики та історії шахового мистецтва, прищеплення любові до цієї древньої і захоплюючої гри, ознайомлення із правилами шахової гри, основними проблемами які виникають в процесі шахових поєдинків, навчання ведення боротьби розумно і послідовно в поступово ускладнюючих позиціях.

Навчальна програма шахового гуртка складається з груп початкового рівня-учні віком від 5 до 15 років, і груп основного рівня-учні віком від 8 до 18 років.

Набір учнів здійснюється за співбесідою відповідно до їх здібностей та побажань.

Весь навчальний матеріал програми шахового гуртка розподілений у відповідності із принципом послідовного і поступового розширення теоретичних знань, практичних вмінь і навиків. Вивчення програмного матеріалу у шаховому гуртку розраховано на три роки. В залежності від рівня та року навчання вирішуються певні задачі:

В групі початкового рівня з терміном навчання 1 рік

- вчимося розуміти шахи, знайомимося з історією розвитку шахів, красою і логікою шахової думки, як джерелом зацікавленості і уваги до шахів широких народних мас. Підготовка шахістів 4-3-го розряду.

В групах основного рівня з терміном навчання 2 роки передбачено:

- для груп першого року навчання, в які зараховуються вихованці, які закінчили навчання у початковому рівні, або виявили відповідну підготовку в освоєнні шахової гри, формування стійкого інтересу до шахових знань, набуття навиків самостійної роботи над шахами, шаховою літературою, одержання знань з історії шахів до стейніцівського періоду, вивчення елементарних основ суддівства і організації шахових змагань. Підготовка шахістів 3-2-го розряду;

- для груп другого року навчання: удосконалення теоретичних знань з шахів, оволодіння принципами складання дебютного репертуару, поглиблене вивчення складних шахових закінчень, ознайомлення із творчістю засновника російської шахової школи М. І. Чигоріна, одержання відомостей про психологічну і вольову підготовку шахіста. Підготовка шахістів 2-1-го розряду.

Практичні заняття включають в себе аналіз ілюстративного шахового матеріалу, перевірку домашніх завдань з шахів, сеанси одночасної гри з шахів, перегляд (аналіз) зіграних шахових партій. Складання і розв'язування шахових задач. Гра в шахи з шаховим комп'ютером "МЕФІСТО". Участь учнів шахового гуртка в конкурсах з розв'язування шахових задач, кваліфікаційних шахових змаганнях 4-3-2-1-го розрядів.

Індивідуальні заняття з шахів протягом години часу, раз на тиждень в кожній групі, включають в себе теоретичні і практичні заняття з обдарованими вихованцями з метою підготовки їх до конкурсів, командно - особистих змагань з шахів - 64, шахів гексагональних та темпових, для здобуття вищого кваліфікаційного розряду відповідно до Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в ПНЗ (2004р.).

Початковий рівень, перший рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	НАЗВА ТЕМИ	Кількість годин		
		Загальна	Теоретичні заняття	Практичні заняття
1.	Історичний огляд розвитку шахів. Шахи в Україні.	2	1	1
2.	Шахова гра, матеріал і засоби.	3	1	2
3.	Елементарні шахові закінчення.	3	1	2
4.	Практичні поради початківцям.	3	1	2
5.	Найпростіші теоретичні відомості в закінченнях.	3	1	2
6.	Правила шахової гри.	2	1	1
7.	Сторінки міжнародного шахового життя (до Стейніца).	3	1	2
8.	Шахи в Росії (до Чигоріна).	2	1	1
9.	Різноманітні фігурні закінчення. Роль короля і пішаків в ендшпілі.	6	2	4
10.	Порівняльна сила фігур. Варіант. Комбінація.	6	2	4
11.	П'ять чемпіонів світу (до1908р.)	4	2	2
12.	М.Чигорін (1850-1908) і вітчизняна шахова школа.	4	2	2
13.	Від М. Ботвинника до А. Карпова (1984-1998).	3	1	2
14.	План і комбінація. Види комбінацій.	3	1	2
15.	План і комбінація в шахових партіях гросмейстерів.	3	1	2
16.	Дебют і його характеристика.	2	1	1
17.	Деякі дебюти в основних варіантах.	6	2	4
18.	Від міттельшпіля до ендшпіля.	6	2	4
119.	Шахова композиція . Задача. Етюд.	2	1	1
20.	Шаховий кодекс.	2	1	1
21.	Шахи в теперішньому і минулому часі.	2	1	1
22.	Складання і розв'язування шахових задач.	25	1	24
23.	Розігрування та аналіз типових тематичних шахових позицій.	3	1	2
24.	Гра в шахи з шаховим комп'ютером "МЕФІСТО."	5	1	4
25.	Кваліфікаційні шахові турніри 4-3-го	41	1	40

	розряду.			
	В тому числі індивідуальні заняття.	-	-	36
	Всього:	144	32	112

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1.Історичний огляд розвитку шахів. Шахи в Україні. Походження шахів. Про чатурангу і шатрандж. Проникнення шахів в Європу. Реформа правил. Через гру до взаємоповаги. Зростаюча зацікавленість шахами в сучасному світі, в загальноосвітніх школах, будинках учнівської творчості. Юні шахісти-відмінники навчання. Розгляд розвитку шахових шкіл м. Києва, м. Одеси, м. Львова.

2.Шахова гра, матеріал і засоби. Шахівниця. Шахові фігури. Властивості фігур і пішаків. Поля перетворення для пішаків. Позначення шахових полів за допомогою букв і цифр та за допомогою тільки цифр. Значення короля. Напад і захист. Шах-напад на короля. Види шахів і способи захисту короля. Мат королю-кінцева мета шахової партії. Нічия. Вічний шах. Пат. Цінність шахових фігур. Умовні позначення. Запис позицій, шахових партій за допомогою букв та цифр. Про правила поведінки під час гри.

3. Елементарні закінчення. Король і дві тури проти короля. Король і тура проти короля. Король і королева проти короля. Король і два стрільці проти короля. Важкі і легкі фігури. Що таке матеріальна перевага? Вигідний і невигідний розмін фігур. Жертва фігури заради атаки. Малий та великий шаховий центр. Фланги. Виграш на початку партії (в 2,3,4 і більше ходів), як швидко досягнена мета (ціль). Характеристика помилок у початківців. Як розвивати фігури і пішаки? Важливість виграшу часу в шахах ("темп"). Старатися не ходити на початку партії однією і тією ж фігурою без цілі.

4.Практичні поради початківцям. Необхідно добиватися того, щоб не повторювались наступні помилкові дії:

- бажання на початку партії дати королю мат, або виграти фігуру в розрахунку на погану гру суперника;
- використання без необхідності королеви на другому ході для атаки ("гра на винищення");
- поспішність в ходах без певної мети, або відсутність зв'язку між зробленими ходами;
- невміння вчасно ввести в дію пішака і фігур (стрільця і коня) і зробити рокіровку;

- побоювання шаху своєму королю зі сторони суперника, або власна пристрасть до безцільних шахів.

5. Найпростіші теоретичні відомості в закінченнях. Пішаки на крайніх вертикалях "a" і "h". Пішак в центрі, і в чому його відмінність від пішака на краю шахівниці? Король і пішак проти короля. Правило квадрата. Правило опозиції. Пішаки проти пішаків в центрі і на флангах. Пішаковий прорив. Кінь і пішак проти короля. Стрілець і пішак проти короля. Варіанти виграшу, нічиєї. Мат одинокому королю двома стрільцями і королем з центру шахівниці.

6. Правила шахової гри для легких партій (без годинника). Колір фігур визначається жеребкуванням. Зроблений хід не повертається. Взяття ходи. Шах королю вигукувати не обов'язково. Під час гри не розмовляти. Після поразки не оправдовувати себе, нарікаючи на випадковість. Зіграні партії записувати і показувати тренеру не боячись критики.

7. Сторінки міжнародного шахового життя (до Стейніца). Видатні майстри Заходу: Ф.Філідор (1726-1795) і Л. Лябурдоне (1795-1840)-Франція; Г. Стаунтон (1810-1874)-Англія; А. Андерсон (1818-1879)-Німеччина; П. Морфі (1837-1884)-США; - їх творчий шлях та рівень гри.

8. Шахи в Росії (до Чигоріна). Перший великий російський майстер А. Петров (1794-1867) і його підручник з шахів. Перший російський журнал "Шаховий листок" (1859-1883) В.М. Михайлова. Творчий шлях та рівень гри майстрів до чигорінського періоду.

9. Різні фігурні закінчення. Роль короля і пішаків в ендшпілі. Використання матеріальної переваги в кінці партії (при фігурах і пішаках). Загальні зауваження щодо оцінки сили сторін. Приклади. Стрілець (кінь) проти тури (без пішаків). Тура проти пішаків (далеко просунених) при віддалених королях. Приклади. Королева проти пішака (елементарні закінчення). Приклади.

10. Порівняльна сила фігур. Варіант. Комбінація. Шахові поля в центрі, на фланзі, їх особливості, вплив на порівняльну силу фігур. Цінність фігур в залежності від ситуації на шахівниці. Розгляд коротких партій. Приклади. Значення жертви фігур при форсованій атаці. Ціль комбінації - здобуття матеріальної переваги, нічиєї, або мат королю. Приклади.

11. П'ять чемпіонів світу (до 1948 року). В. Стейніц (1836-1900), Ем. Ласкер (1868-1941); Х.-Р. Капабланка (1888-1942), Ол. Альохін (1892-1946), М. Ейве (1901-1982). Значення і роль кожного із чемпіонів світу в розвитку шахового мистецтва. Коротка біографія, їх творчий шлях. Розгляд шахових партій.

12. М.І. Чигорін (1850-1908) і вітчизняна шахова школа. Гамбіт.

Коротка біографія. Перші виступи на всеросійській і міжнародній арені. Особливості чигорінського стилю: атакуюча манера гри, тонка технічна майстерність. Громадська і літературна (журнал "Шаховий листок") діяльність М Чигоріна. Розгляд партій. Визначення гамбіту. Гамбіт Еванса.

13. Від М.Ботвинника до А.Карпова (1948-1984). Видатний російський шахіст О.Альохін (1892-1946). Блискучий комбінаційний зір, відмінні якості турнірного бійця. Матч Капабланка-Альохін (Буенос-Айрес, 1927), виграний Альохіним (+6-3=25) за пальму першості в шаховому світі. М.Ботвинник-перший радянський чемпіон з 1948 року, шлях до наукової підготовки і тренуванню шахістів до відповідальних змагань. А.Карпов-чемпіон світу з шахів серед юнаків у віці 18 років, міжнародний гросмейстер. Перемога А.Карпова над Корчним в третьому матчі 1981 року.

14. План і комбінація. Види комбінацій. План в шаховій партії будується на принципі цілеспрямованого розвитку фігур і пішаків і спрямований на оволодіння ініціативою і використання переваги в позиції. Розташування короля і пішаків, активність і взаємодія фігур, відкрита лінія, загрози і контрзагрози. Атака і захист, їх особливості. Жертва на полі "f7". Комбінаційне відчуття, комбінаційні здібності, їх розвиток. Зв'язка, спертий мат, прохідний пішак, перекриття, відволікання, мат на крайній горизонталі, млин - види комбінацій.

15. План і комбінація в шахових партіях майстрів. Розгляд шахових партій, цікавих в різному плані по своєму комбінаційному змістові. Розкриття задумів партнерів в кульмінаційних положеннях.

16. Дебют і його характеристика. Сучасна класифікація дебютів. Відкриті, напіввідкриті та закриті дебюти. Походження назв дебютів. Основні закони розвитку фігур в дебюті. Пішаки, їх розміщення, взаємозахист, особливо в центрі шахівниці - один із важливих факторів у боротьбі за оволодіння простором. Основні постулати гри в дебюті.

17. Деякі дебюти в основних варіантах. Особливості гри у відкритих, напіввідкритих і закритих дебютах, їх стратегічні мотиви, плани, ідеї на прикладах шахових партій майстрів.

18. Від міттельшпіля до ендшпіля. Типові позиції ендшпіля. Оцінка позиції. Легкофігурний ендшпіль. Методичні вказівки при оцінці позицій з легкими фігурами і пішаками. Мат стрільцем і конем. Король і два коні в легкофігурному ендшпілі. Туровий ендшпіль. Складність виникаючих позицій і разом з тим логічність і комбінаційна краса їх вирішення.

19. Шахова композиція, задача, етюд. Короткий історичний огляд. Загальна реформа в правилах ходів шахових фігур. Шахова задача і

принципи її побудови по формі і змісту. Вимоги до шахової задачі. Класики композиції А.Галіцький (1863-1921) і Л.Куббель (1891-1942). Сучасні проблемісти і їх твори. Шаховий етюд-це штучно створена позиція. Художній етюд. Вимоги. А.Троїцький (1866-1942)-основоположник сучасного художнього етюду.

20. Шаховий кодекс. Організація, кваліфікація і суддівство шахових змагань. Шахові змагання за листуванням і їх порядок проведення. Спортивні звання і розряди. Шахи серед учнів загальноосвітніх шкіл.

21. Шахи в теперішньому і минулому часі. Чатуранга. Шахи гексагональні. Темпові шахи. Шахи і Інтернет. Гра в шахи за допомогою електронної мережі Інтернет.

22. Складання і розв'язування шахових задач. Задачі одно-, двох-, трьох-, чотирьох- і багатоходівки. Вирішення шахової задачі полягає в знаходженні задуманого автором єдиного шляху, що приводить до виконання завдання. Естетичний ефект задачі, що досягається неочікуваним (замаскованим) вступним ходом і красивою комбінацією. Задача-жарт.

23. Розігрування та аналіз типових тематичних позицій. Позиції ендшпіля. Розігрування та аналіз 2-3 партій, зіграних гуртківцями на змаганнях, в сеансах одночасної гри з шахів. Груповий аналіз комбінаційних позицій.

24. Гра в шахи з шаховим комп'ютером "МЕФІСТО". Розігрування шахових початків з ходами **1.e4** та **1.d4** на рівні "В-1", "В-2", "А-1", шахового комп'ютера "МЕФІСТО". Відпрацювання техніки реалізації матеріальної переваги, знаходження комбінацій і т. д.

25. Кваліфікаційні шахові турніри 4-го розряду. Участь гуртківців шахового гуртка в шахових турнірах 4-3-го розряду. Використання годинників, бланків для запису шахових партій. Вручення кваліфікаційних посвідчень 4-3-го розряду.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- властивості шахівниці, шахових фігур і пішаків;
- умовні позначення;
- про кінцеву мету в шаховій партії;
- елементарні закінчення;
- найпростіші теоретичні відомості в закінченнях;
- різні фігурні закінчення;
- дебют і його основні постулати;
- особливості гри у відкритих, напіввідкритих і закритих дебютах, їх стратегічні мотиви, плани, ідеї;
- про типові позиції ендшпіля;
- про історію розвитку шахів;
- коротку біографію і творчий шлях п'яти чемпіонів світу (до 1948 р.)

Вихованці мають вміти:

- складати найпростіші шахові задачі;
- визначати силу шахових фігур;
- знаходити комбінацію в шахових задачах, етюдах, композиціях;
- складати план в шаховій партії;
- реалізувати матеріальну перевагу в ендшпілі, легкофігурних закінченнях;
- володіти шаховим комп'ютером "МЕФІСТО";
- виконати норматив 4-3-го розряду з шахів і одержати відповідне кваліфікаційне посвідчення.

Основний рівень, перший рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	НАЗВА ТЕМИ	Кількість годин		
		Загальна	Теоретичні заняття	Практичні заняття
1.	Шахи в Україні і за кордоном.	2	1	1
2.	Типові пішакові закінчення.	25	2	23
3.	Теорія закінчень.	30	2	28
4.	Розвиток фігур і боротьба за ініціативу в дебюті.	15	1	14
5.	Комбінація по Ем. Ласкеру і П. Романовському.	4	1	3
6.	Введення в стратегію і тактику шахової гри.	14	2	12
7.	Шаховий етюд і його особливості.	4	1	3
8.	Перехід з міттельшпіля в ендшпіль.	19	2	17
9.	Дебют і його стратегічні ідеї.	20	2	18
10.	Фізкультура і спорт в Україні.	2	1	1
11.	Практика.	30	4	26
12.	Гра в шахи з шаховим комп'ютером "МЕФІСТО".	10	1	9
13.	Кваліфікаційні шахові турніри 3-2-го розрядів.	41	1	40
	В тому числі індивідуальні заняття.	-	-	54
	Всього:	216	21	195

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Шахи в Україні і за границею. Підняття зацікавленості до шахів в нашій країні. Історія шахових чемпіонатів (від 1-ї Всеросійської шахової олімпіади 1920 року і до наших днів) з коротким порівняльним аналізом творчості чемпіонів світу, українських і закордонних гросмейстерів.

2. Типові пішакові закінчення. Активність короля атакуючої сторони. Король і пішак проти короля (правило квадрата). Протистояння королів (загальні принципи). Виграші і класичні положення нічиєї, коли король стоїть перед своїм пішаком (повторення). Приклади. Якщо король на 6-й лінії (для білих) і на 3-й лінії (для чорних) перед своїм пішаком, виграш досягається завжди, незалежно від того, чий хід. Приклади. Король і два пішаки проти короля з пішаком. Способи виграшу в різних

положеннях при великій кількості пішаків. Пішакові ланцюги і їх значення. Приклади і поради тренера.

3.Теорія закінчень. Змішані легкофігурні закінчення. Елементарні закінчення з різнокольоровими стрільцями. Приклади з практичних партій. Тура і пішак проти тури. Два стрільці і король проти короля. Король,стрілець,кінь проти короля-стратегія матування. Пішакові закінчення (з пішаками на різних флангах). Способи реалізації переваги. Приклади. Королева проти пішака (різні позиції). Королева проти тури (без пішаків і з пішаками). Закінчення з важкими і легкими фігурами (королева проти двох тур, проти тури і стрільця, проти коня з пішаками). Приклади із практики майстрів. Легкофігурні закінчення з однокольоровими і різнокольоровими стрільцями при малій і великій кількості пішаків. Приклади.

4.Розвиток фігур і боротьба за ініціативу в дебюті. Королівський гамбіт, гамбіт Еванса і їх особливості (жертва пішака за можливість стрімкої атаки). Приклади шахових партій Стейніца і Чигоріна. Сучасні погляди на гамбітну гру у відкритих початках.

5.Комбінація по Ем. Ласкеру і П.Романовському Визначення. Фантазія, жертва, розрахунок. Приклади комбінацій, їх позиційна основа і засоби здійснення. Багатоходові комбінації в практичній партії. Приклади елементарної комбінації, що приводить до нічиєї.

6.Введення в стратегію і практику шахової гри. Гармонійна взаємодія фігур. План і загальна оцінка позиції (центр, відкриті і напіввідкриті лінії, слабості пішаків і полів, сила і взаємодія фігур, простір, час). Приклади. Врахування своїх можливостей і зустрічних шансів суперника. Виконання окремих операцій комбінаційного плану. Головні тактичні прийоми і зв'язка, відволікання, перекриття та інші. Приклади. Порівняльна сила фігур. Оцінка позиції і розрахунок варіантів, як основні фактори удосконалення шахіста. Дійсні і уявні загрози. Приклади і аналіз партій шахістів середніх і старших розрядів.

7.Шаховий етюд і його особливості (складання і розв'язок). Зв'язок етюдів з практичною партією і їх навчальне значення для оцінки позиції і аналізу прихованих варіантів. Краса і багатство задумів в етюдах. Як розв'язувати шахові етюди. Деякі приклади цугцвангу, патових ідей.

8.Перехід з міттельшпіля в ендшпіль. Добровільний і вимушений перехід. Перехід шляхом розміну атакуючих фігур і правильна оцінка виникаючого закінчення. Допущення помилок. Взаємодія сил, використання пішакових послаблень і обмеження рухомості (активності) фігур суперника як головна задача. Приклади.

9.Дебют і його стратегічні ідеї. План як основа наукової побудови гри. Побудова дебютних схем в головних варіантах іспанської партії, захисту двох коней, сицилійського захисту, прийнятого гамбіту королеви, голландського захисту. Приклади. Помилки в дебютах.

10.Фізкультура і спорт в Україні. Фізичне виховання. Система тренувань і її наукова основа. Роль фізичної культури в удосконаленні шахіста і його спортивному режимові.

11.Практика. Тематика практичних занять дана при лекціях із розрахунку в середньому 1-2 години на одне заняття. Зкладання і критична оцінка плану гри (без деталей) на прикладах відомих шахістів. Знайти виграш або нічию в шахових позиціях. Консультації по зіграних гуртківцями партіях із вказанням типових помилок. Проведення навчальних сеансів одночасної гри (з ходами 1.e4 e52.d4). Критичний аналіз партій, зіграних гуртківцями в кваліфікаційних турнірах. Розв'язок етюдних закінчень. Перевірка домашнього завдання.

12.Гра в шахи з шаховим комп'ютером "МЕФІСТО".

Перевірка і закріплення учнями набутих знань та навиків з теорії і практики шахової гри на рівні "a2", "a4", "c1", "c2", шахового комп'ютера "МЕФІСТО".

13.Кваліфікаційні шахові турніри 3-2-го розряду. Участь учнів в кваліфікаційних шахових турнірах 3-2-го розряду. Виконання нормативу 2-го розряду і підтвердження нормативу 3-го розряду. Використання шахових годинників. Запис партій. Вручення кваліфікаційних посвідчень 3-2-го розряду.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- про українське минуле шахів;
- історію шахових чемпіонатів;
- українських і закордонних гросмейстерів;
- типові пішакові закінчення;
- теорію легкофігурних закінчень;
- способи реалізації переваги;
- закінчення з важкими і легкими фігурами;
- методи боротьби за ініціативу;
- про головні тактичні прийоми;
- про роль фізичної культури в удосконаленні шахіста і його спортивний режим.

Вихованці мають вміти:

- застосовувати свої знання в реалізації переваги в типових пішакових закінченнях, легкофігурних змішаних закінченнях;
- боротися за ініціативу, використовуючи гамбітні, комбінаційні, стратегічні і тактичні прийоми;
- аналізувати і розв'язувати шахові задачі, етюди;
- володіти шаховим комп'ютером "МЕФІСТО";
- виконати норматив 3-2-го розряду з шахів і одержати відповідне кваліфікаційне посвідчення.

Основний рівень, другий рік навчання)**НАВЧАЛЬНО - ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

№ п/п	НАЗВА ТЕМИ	Кількість годин		
		Загальна	Теоретичні заняття	Практичні заняття
1.	Шахи в Україні.	2	1	1
2.	Пішакові закінчення.	20	2	18
3.	Турові закінчення.	16	1	15
4.	Легкофігурні закінчення.	16	1	15
5.	Шахова композиція.	3	1	2
6.	Історія міжнародних шахів.	2	1	1
7.	Помилки в дебютних системах і їх профілактика.	10	1	9
8.	Стратегія і тактика.	8	2	6
9.	Комбінаційні мотиви в середині партії.	10	1	9
10.	Теорія дебютів.	20	4	16
11.	Атака в своєму розвитку.	8	1	7
12.	Ферзеві закінчення.	10	1	9
13.	Краса в шахах.	7	1	6
14.	Питання вдосконалення шахіста.	9	1	8
15.	Практика.	24	4	20
16.	Гра в шахи з шаховим комп'ютером "МЕФІСТО".	10	1	9
17.	Кваліфікаційні шахові турніри 2-1-го розряду.	41	1	40
	В тому числі індивідуальні заняття.	-	-	54
	Всього:	216	25	191

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Шахи в Україні. Шляхи шахів на українську землю. Шахові осередки в Україні (м. Миколаїв, м. Севастополь, м. Харків, м. Донецьк, м. Київ, м. Львів, Галичина). Шахові чемпіонати України. Видатні шахісти України (І.Є. Болеславський, Л.Руденко, О. Константинопольський, Ю. Сахаров, Л.Штейн).

2. Пішакові закінчення. Техніка гри в рівних позиціях (при пішаках на одному і різних флангах). Теорія "відповідності полів" і значення темпу. Дослідження Н.Григорєва. Приклади. Роль захищеного прохідного пішака. Опозиція як частковий випадок полів відповідності. Етюд М. Ботвинника (1939 р.)

3. Турові закінчення. Позиція Філідора. Способи відтіснення короля слабшої сторони на одну вертикаль від рухомого пішака (в закінченнях

тура і пішак проти тури). Приклади виграшу і нічиєї. Деякі аналізи Авербаха та інших дослідників. Дві позиції В. Раузера. Тура, два пішаки проти тури (складні приклади). Позиції А.Шерона і Г.Каспаряна (тури з пішаками).

1.Легкофігурні закінчення. Взаємна цінність стрільця і коня. Партії (закінчення): Спаський-Фішер (1965р.); Петросян-Авербах (1950р.); Авербах-Фуллер(1967р.). Використання переваги: легка фігура за одну, або два пішаки (приклад). Мат стрільцем і конем. Етюд Ю. Каена.

5.Шахова композиція. Аналітичні і художні твори і їх тематика. Зв'язок між етюдом і практичною партією. Приклади. Етюд В. і М.Платових.

6. Історія міжнародних шахів. Перший міжнародний турнір в Лондоні (1851р.). Творчість О.Андерсена і П.Морфі. В.Стейніц і його вчення як основа мистецтва попозиційної гри. Х.-Р.Капабланка і його віртуозна техніка. Розгляд партій (позицій) чемпіонів світу із поясненням основ стратегії і тактики гри. Вибрані партії сучасних гросмейстерів.

7.Помилки в дебютних схемах і їх профілактика. Дебютні проблеми - мобілізація і взаємодія сил, боротьба за центр, накопичення позиційної переваги, обмеження рухливості фігур суперника та інше. Уважність у пішакових ходах. Приклади.

8.Стратегія і тактика. План під час наступу і під час оборони. Взаємозв'язок між стратегією і тактикою. Засоби стратегії і тактичні прийоми. Приклади. Виграш і втрата темпу. Гальмування і блокада. Приклади. Стратегія в іспанській партії, в Чигоринському захисті іспанської партії. Стратегія в захисті Каро-Канн.

9.Комбінаційні мотиви в середині партії. Розвиток комбінаційних здібностей (вправи). Значення турнірної практики і розв'язування етюдів. Комбінаційні жертви (атака на короля, що не рокірувався, мат на крайній горизонталі, відволікання, зв'язка, перекриття). Роль комбінаційного відчуття. Комбінації, засновані на властивостях окремих фігур. Приклади.

10.Теорія дебютів. Систематичний розгляд найбільш вживаних сучасних дебютів з розкриттям їх ідейних принципів і аналізом головних продовжень. Іспанська партія (відкритий варіант) з ходами 1.e4 e5 2.Kf3 Kc6 3.Cb5 a6 4.Ca4 Kf6 5.0-0 Ke4. Приклади. Сицилійський захист (шевенінгенський варіант). Приклади з минулої та сучасної практики. Особливості боротьби стрільців проти коней (у відкритих і закритих позиціях). Захист Німцовича. Сучасні варіанти в цьому дебюті: а) розміни пішаків в центрі; б) варіант з ходом 7. ... Kbd7; в) система Земіша за білих. Приклади. Дебют Реті: фіанкетування стрільців, тиск на центр і

фланги без передчасного фіксування центральних пішаків на центральних полях. Головні продовження. Приклади.

11. Атака в своєму розвитку. Оцінка позиції і особливості. Приклади. Боротьба за ініціативу в дебюті і при переході в середину гри. Використання турами сьомої лінії. Володіння ініціативою - передумова до атаки. Чигорін і Альохін-видатні майстри атаки. Партії з поясненням.

12. Ферзеві закінчення. Реалізація матеріальної переваги у ферзевих закінченнях на прикладах провідних шахістів світу. Приклади.

13. Краса в шахах. Естетика шахової гри в етюдних і практичних партіях (красиві комбінаційні задуми, оригінальні жертви, нові ідеї, складні багаточисельні розгалуження, "тихі ходи" та інше). Еволюція стилів в шахах. Краса шахової думки (в оцінці Альохіна, Ботвинника, Таля, Котова) як джерело творчого інтересу до шахового мистецтва.

14. Питання вдосконалення шахіста. Загальні зауваження щодо вивчення шахів. Пам'ять і увага. Комбінаційна і позиційна гра, оцінка позиції і розрахунок варіантів. Активність думки і пошук плану. Особливості гри ведучих гросмейстерів. Вибір найкращого плану, цейтнотні труднощі і самоконтроль. Спортивний режим, фізична культура до і під час змагання.

15. Практика. Тематика практичних занять подана при лекціях із розрахунку в середньому 1-2 години на одне заняття. Перевірка домашнього завдання. Розгляд типових комбінацій, партій відомих шахістів. Аналіз закінчень. Сеанси одночасної гри з ходами 1.e4 і 1.d4 з подальшим переглядом найбільш цікавих партій. Повторення пройденого і методичне узагальнення основних дебютних принципів у відкритих, напіввідкритих і закритих початках.

16. Гра в шахи з шаховим комп'ютером "МЕФІСТО". Перевірка і закріплення учнями набутих знань та навиків з теорії і практики шахової гри на рівні "с3", "с4", "с5", "с6", шахового комп'ютера "МЕФІСТО". Використання мережі Інтернет для одержання додаткової інформації з шахів.

17. Кваліфікаційні шахові турніри 2-1-го розряду. Участь учнів в кваліфікаційних шахових турнірах 2-1-го розряду. Виконання нормативу 1-го розряду і підтвердження нормативу 2-го розряду. Використання шахових годинників. Запис партій. Вручення кваліфікаційних посвідчень 2-1-го розряду.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- про основні осередки шахів в Україні;
- історію міжнародних шахів;
- видатних шахістів України;
- чемпіонати України;
- про техніку гри в рівних позиціях, теорію “відповідності полів” і значення темпу;
- способи відтіснення короля в пішаково - турових закінченнях;
- комбінаційні мотиви в середині гри;
- закінчення з використанням королеви;
- про красу в шахах;
- про особливості гри ведучих гросмейстерів;
- про спортивний режим, фізичну культуру до і під час змагання.

Вихованці мають вміти:

- використовувати ідейні принципи в найбільш вживаних сучасних дебютах, при переході з міттельшпіля в ендшпіль;
- уникати помилок в дебютних схемах, в середині гри, в закінченнях;
- складати для себе дебютний каталог;
- розв’язувати шахові задачі, етюди;
- володіти шаховим комп’ютером “МЕФІСТО”;
- виконати норматив 2-1-го розряду з шахів і отримати відповідне кваліфікаційне посвідчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авербах Ю.Л.,Бейлин М.А. Путешествие в шахматное королевство. - ФиС, 1972.
2. Авербах Ю.Л. Как решать шахматные этюды - ФиС, 1960.
3. Авербах Ю.Л. Шахматные окончания. 2 изд. 3 тома. - М., ФиС, 1981 - 1984.
4. Ботвинник М.М. Полвека в шахматах. - М., ФиС, 1978.
5. Волчок А.С. Тактика и стратегия шахмат. - К., 1985.
6. Гуфельд Э. Е.,Лазарев Е.М. Леонид Штейн. - М., ФиС, 1980.
7. Горелик В. С. Ступеньки шахматной игры.- Д., 2000.
8. Злотник Б.А. Шахматы: наука, опыт, мастерство. - М., 1990.
9. Иващенко С. Д. Сборник шахматных комбинаций. - К., 1988.
10. Котов А.А. Шахматное наследие Алехина. Ч.1. - ФиС, 1953. 11. Крогиус Н. В. Психология шахматного творчества. - М., ФиС, 1981. 12. Куббель Л. И. 250 избранных этюдов. - ФиС, 1938.
13. Костьев А. Н. Уроки шахмат. - М., ФиС, 1984. 14. Лазарев Ю. М. Гросмейстер Леонід Штейн. - К., 1968.
15. Панов В. Н., Эстрин Я. Б. Курс дебютов. - М., ФиС, 1980.
16. Рудик П. А. Психология. - ФиС, 1958.
17. Семенко Ю. Шахи в Україні. - Л., Каменяр.
18. Туров Б. И. Жемчужины шахматного творчества. - М., ФиС, 1978.
19. ФЕДЕРАЦІЯ ШАХІВ УКРАЇНИ. Правила шахів. - К., 2001. 20. Авербах Ю. Л., Бейлін М. А. Шаховий самовчитель. - К., 1981. 21. Бронштейн Д.И. Самоучитель шахматной игры. - М., ФиС, 1987. 22. Гайштут О. Г. Шахи: перші кроки. - К., 2002.
23. Елесин В. П. По строгим правилам шахматного искусства. - М.,1988.
24. Журавлев М. И. Шаг за шагом. - ФиС, 1986.
25. Кобленц А. М. Рассказы о комбинациях. - М., ФиС, 1970. 26. Лазарев Ю. М. Комбінації і пастки в шахах. - К., 1984. 27. Мучник К.Л. Первые шахматные уроки. - М., 1980. 28. Мельниченко В.А. Шахматы: две стороны творчества. - К., 1989. 29. Панов В.Н. Шахматы для начинающих - М., 1955.
30. Таборов Б. В. Основи ендшпілю. - К., 1988.